

D.O.XIMMATALIEV, S.B.ALLAYOROVA

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI
PEDAGOGIK-KASBIY FAOLIYATGA
TAYYORLASHDA MUSTAQIL
ISHLARNI TASHKIL ETISH VA
O'TKAZISH BO'YICHA USLUBIY
TAVSIYALAR**

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предыдущих
выдач

--	--

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

XIMMATALIYEV D.O., ALLAYOROVA S.B.

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI PEDAGOGIK-
KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA
MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISH VA
O'TKAZISH BO'YICHA USLUBIY TAVSIYALAR**

(Pedagogika oliy ta'lim muassasalari misolida)

Monografiya

Namangan – 2023

UO'K: 37.013:378

KBK: 74.48

X – 61, A – 38

ISBN: 978-9910-743-27-6

Ximmataliyev D.O, Allayorova S.B

Bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda mustaqil ishlarni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha uslubiy tavsiyalar. Monografiya. – Toshkent: 2023 yil.

Mazkur monografiyada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ijodiy salohiyatini yuksaltirishning eng yahshi usullaridan biri mustaqil talim so'z boradi. Maqola mazkur yo'nalishda bugungi kunda mavjud bo'lgan muammolar va mustaqil ta'lim olishni tashkil etishning yangi usullarini yaratish borasida qator taklif va shu maqsadda amalga oshirilgan qator uslubiy tajribalarni misol tariqasida yoritib beradi. SHuningdek oliy talimda oquv predmeti fan dasturini ishlab chiqishda mustaqil ishlar mavzularini qanday mezonlar asosida belgilash maqsadli bo'lishi hamda ta'lim berishning innovatsion uslublarini yaratish bilan birgalikda, mustaqil ta'lim olishning ham mavzuviy, ham uslubiy yondashuviga bo'lgan bugungi kun talabini ham ochishga harakat qilingan.

Ushbu monografiyada bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda mustaqil ishlarni tashkil etishning didaktik imkoniyatlari xususida ma'lumotlar aks ettirilgan. Mustaqil ta'lim o'quv materialini mustaqil o'zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo'lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarni auditoriyada hamda auditoriyadan tashqarida ijodiy va mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyat ekanligi ta'kidlangan.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ilmiy kengashining 2023 yil "29" sentyabrdagi 14-sonli majlis qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN: 978-9910-743-27-6

© Ximmataliyev D.O, Allayorova S.B

© "Usmon Nosir media", Namangan-2023

KIRISH

Kasb ta'limi yo'nalishida tahsil olib kasbiy faoliyatga tayyorgarligingiz mobaynida ijodiy izlanish, mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirasiz. Vatanimiz, institutimiz, qolaversa o'rta ma'naviyat, kasb-hunar ta'limi tizimi katta-kichik yangiliklarni kashf etadigan olimlarni kutib qoladi.

Oliy ta'lim muassasa rahbariyati, barcha professor-o'qituvchilar, murabbiylar oliy ta'lim muassasaga qadam qo'ygan har biringiz uni muvaffaqiyatli tugatishingiz uchun jon kuydiradi. Shunday ekan bu borada hamma narsa o'zingizga, mehnatsevarligingiz, intiluvchanligingiz va tirishqoqligingizga bog'liq.

O'qish boshidan o'zingizda bilim to'plashga qat'iy ketma-ketlikka o'rganing. Ilm-fanlarning cho'qqilarini zabt etishdan avval, ularni "alifbo"sidan boshlash lozim. Hech qachon oldingisini o'zlashtirmasdan turib, keyingisiga urinmang. O'rganayotgan, egallayotgan bilimlaringizdagi kamchiliklarni turli xil behayo taxmin fikr va mulohazalar bilan yashirishga harakat qilmang. O'zingizni sabr-bardoshlikka, ilm yo'lida yangiliklarni o'rganish, ijodiy ishlarni bajarishga o'rganing. Dalil (fakt)larni o'rganing, solishtiring va to'plang. Ularni kelib chiqish sirlarini o'rganishga harakat qiling va boshqaradigan qonunlarni izlang.

Hech qachon hamma narsani bilaman deb o'ylamang. Takabburlikka yo'l qo'ymang. Bu xususiyat tufayli Siz o'zingizda rozilik bildirish kerak bo'lgan paytlarda qaysarlik qilasiz, do'stona maslahatlar, yordamdan voz kechasiz, narsalarni, hodisalarni baholashda soxtalik me'yorini yo'qotasiz.

Yodingizda bo'lsin – ilm insondan butun umrini talab etadi. Ilm-fan insondan yuksak ehtirosini, diqqat-e'tiborni talab etadi. O'z ishingiz va izlanishlaringizda qizg'in ehtirosli bo'ling.

Hozirgi global sharoitda O'zbekistondagi bugungi kun va istiqbolli muammolar mutaxassislarni sifat jihatidan yangi avlodini tayyorlashni talab etadi. Bu mutaxassislar mehnat bozori va ijtimoiy-iqtisodiy mavjudliklarni o'zgarishlarga mos ravishda o'z faoliyati yo'nalish va mohiyatini tezkor o'zgartira olishlari kerak.

Davlat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasining tezlashishi oliy maktabda mutaxassislarni tayyorlashga umuman yangi talablar qo'yadi. Mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish uchun oliy maktabdagi qayta qurilishlar, yangi jahon talablariga mos o'quv rejalar va dasturlariga o'tishni, ilm-fanni eng yangi yutuqlarini e'tiborga olgan holda ularni muntazam o'zgartirib turishni, fundamental nazariy tayyorgarlikni yaxshilash, yoshlarning mustaqil ijodini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Auditoriya yuklamasini majburiy kamaytirish hamda talabaning mustaqil ish ulushini ortishi o'quv materialini o'rganish bo'yicha mustaqil mehnatni to'g'ri tashkillashtirishni talab etadi. Bilimlarni to'plash ilmiy, pedagogik, muhandislik va ishlab chiqarish masalalarini hal qilish bilan uzviy bog'langan holda olib borilishi kerak.

Barcha o'quv kurslarini, ayniqsa maxsus fanlarni o'qitilishi, inofmatika noan'anaviy kurslari nazariyasini, jarayonlarni tadqiqot qilish, ommaviy xizmat ko'rsatish nazariyalarini, o'yinlar nazariyasini, chiziq va nochiziq dasturlashni, boshqarish nazariyasini to'liq o'zlashtirish bitiruvchi talabalar tomonidan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni modellashtirilishining zaruriy asosidir.

Oliy ta'lim muassasasini bitirishi bilan bitiruvchilarni egallagan kasbiy mahoratlari ularga kasb-hunar ta'limi muassasalari, ishlab chiqarish bo'linmalariga rahbarlik qilishiga imkoniyat berishi uchun zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Shu sababli, birinchi kursdan boshlab ijtimoiy tizimli fikrlashni, yuqori darajada kasbiy bilimlarni egallashni va mobillikni, yangi bilimlarni egallashga intilishda mustaqillikni shakllantirish lozim.

Ushbu tavsiyalar oliy ta'lim tizimida bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilari va professor-o'qituvchilarga ta'limning birinchi bosqichida o'quv fanlari bo'yicha material ustida muntazam ravishda mustaqil ishlashni to'g'ri tashkil etishga yordam beradi.

Talabalar qobiliyatini oliy ta'lim muassasa (OTM) qanday qilib ishga soladi? Talabaning o'qishiga nima xalaqit beradi? Bu savollarga javoblar har bir o'quvchiga o'zlashtirishni ko'tarish uchun zahira

(rezerv)larni topishga, o'z-o'zini tashkillashtirish darajasini baholashga, o'z qobiliyatini ishga solish imkonini beradi.

O'z-o'ziga qo'yiladigan talab darajasi, faoliyatiga sarflangan mehnat miqdori ijodi va o'qishidagi erishgan yutuqlar miqdorini belgilaydi.

O'z-o'zini yuqori darajada ishlata olishning asosiy yo'li – bu bajarilayotgan ish takomillashtirishdan iborat. talaba faoliyatini jadallashtirishning muhim tomonlarini – o'quv jarayonini tegishli tashkil etish, darslik va dasturlarni ishlab chiqish va hokazolarni professor-o'qituvchilar ta'minlab berishlari darkor. Ammo, eng yaxshi darsliklar va kompyuterlar ham o'ylashni hohlamaydigan odamni ijodkor qila olmaydi, uning uchun yangilik kashf eta olmaydilar.

Bu muammolarni faqat o'qituvchi talabalarning yaqindan hamkorligida amaliy hal qilish mumkin. bunday hamkorlikning negizi – bu talabalarga "butun umr davomida o'rganish" tamoyilini singdirish va ularda hali ham bor bo'lgan "butun umrga o'rganish" tamyoiliga tayanishni yo'q qilishdir. Ta'limni ilg'or texnologiyasining asosiy funksiyasi – bu mustaqil ravishda bilim olishni o'rganish, buni odat tusiga kiritish, talab darajasiga ko'tarishni zamonaviy kasbiy tayyorgarlik bilan birga talaba ongiga singdirishdir.

Hamma vaqt ham oliy ta'lim muassasalarining asosiy vazifasi talabalarda butun umr davomida bilim olishni o'rganish va jismoniy talab darajasiga ko'tarishni tarbiyalash, talabalarni mustaqillik, unga intilish, o'z bahosini his qilish, chetdan qarab turib boshqalarning yordamini kutmasdan o'z kuchiga ishonish, o'z mehnati bilan farovonlikka erishishga ishtiyoqni tarbiyalashdan iborat bo'lgan. Bunga jami o'quv-tarbiya jarayoni asosi sifatida yangi ta'lim texnologiyalari yordam berishi kerak.

Yangi ta'lim texnologiyalarini tadbiiq etishag kelganda shuni ta'kidlab o'tish joizki, internet tizimi bugungi kunda o'qitish jarayonini asborot ta'minotini oshirmoqda.

**1-BOB: BO'LAJAK KASB TA'LIMI O'QITUVCHILARINI
KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA TALABA
MUSTAQIL ISHINING DOLZARBLIGI**

1.1-§. Talabalar mustaqil ishining mohiyati va mazmuni

**1.1.1-§. Talabalar mustaqil ishi – mutaxassis va tadqiqotchi
yaratilishining zaruriy bo'g'ini**

Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda talaba mustaqil ishini rejalashtirish, tashkil etish va olib borish bo'yicha tavsiyalar O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2009 yil 19 iyundagi "Talabalar mustaqil ishini tashkil etish haqida"gi 244/1-sonli buyrug'i asosida ishlab chiqilgan. Bu buyruqda oliy ta'limni modernizatsiyalash konsepsiyasi qilib kasbiy ta'limning asosiy vazifalari belgilangan, ya'ni: "tegishli daraja va profilga ega, mehnat bozorida raqobatbardosh, bilimdon, mas'uliyatli, o'z kasbini yaxshi bilgan, turdosh kablarda ham tushunchaga ega, jahon standartlari darajasida ixtisosligi bo'yicha samarali ishlay oladigan, doimo kasbiy mahoratini oshirishga tayyor, tegishli bilimlarni olishga shaxs talablarini qondira oladigan malakali ishchini tayyorlash".

Bu masalalarni o'quv materialida ustida talabalar mustaqil ishlari kabi ta'lim elementisiz hal etib bo'lmaydi. Ammo, faqat talabalarining mustaqil ish ko'nikmalarini rivojlantirish va ijodiy faolligini oshirishga o'qituvchi mas'uliyat bilan qaraganda ish sifatini ko'rsatish mumkin.

Respublikamizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar mutaxassisning ayniqsa kasbiy mahoratiga yuqori talablar qo'yadi. Yuqori darajali malakadan tashqari oliy ta'lim muassasa bitiruvchisi mustaqil shaxs, tashabbuskor, qaror qabul qila oladigan va u uchun javobgarlikni ham o'z zimmasiga oladigan, nostandart fikrlaydigan, dinamik o'zgaruvchan vaziyatga tez moslashadigan, konkret-qobiliyatli mutaxassis bo'lishi kerak.

Zamonaviy sharoitlarda har qanday mutaxassisni tayyorlash sifati nafaqat uning bilim saviyasi bilan, balki yangi kasbiy va ijtimoiy vazifalarni mustaqil qo'yish va ularni hal qilishi bilan aniqlanadi. Shuning uchun bilim olish jarayonini ekstensiv (sifatga e'tibor

bermaslik) asosdan intensivga o'tkazish zaruriyati tug'iladi. Oliy ta'lim muassasani bitirish vaqtida tanlagan mutaxassisligi bo'yicha bilimni mustaqil to'ldirish xususiyatiga ega bo'lgan va o'zining kasbiy faoliyatida noqulay vaziyatlarga to'qnash kelishiga tayyor bo'lgan

Masalaning bunday qo'yilishi Yevropa Kengashi tomonidan belgilangan ta'limning ustuvor yo'nalishiga mos keladi va paradigmasining o'zgarishini o'z ichiga oladi: butun umrga o'rganishdan butun umr davomida o'rganishga o'tish. Shuning uchun, oliy ta'lim muassasalarida bilim olish jarayoni ko'proq talabalarining tashkil mustaqilligini rag'batlantirishga tayanadi.

Talabalarining faol mustaqil ishi kursi zamonaviy mutaxassislarni ularning keyingi kasbiy faoliyatiga tayyorgarlik asosiga qo'yiladi. Shuni ta'kidlash joizki, oliy ta'limning Davlat ta'lim standartlari o'quv yuklamasi hajmining 35 % ni mustaqil ish uchun ko'zda tutadi, ammo uni tashkillashtirish usullari to'g'risida aniq tavsiyanomalar bermaydi. Shuning uchun mazkur muammolarning tadqiqoti olimlarni qiziqtirishi hamdard emas. Masalan Ye.Ya.Golant, M.A.Danilov, B.R.Yesipov, V.B.Kozakov, P.I.Pidkasiy va boshqalarning ishlarida ta'lim bitiruvchilarining mustaqil ishini tashkillashtirish masalalariga to'xtalib o'tilgan. Mustaqil ishning mohiyatini aniqlashga harakat qilingan. Uni o'quv jarayonidagi o'rni va vazifasi aniqlanadi, maqsadlari ishlab chiqiladi, mustaqil ishning turlarini sinflash yo'llari aniqlanadi.

M.Arxaangelskiy, S.I.Zinoviyev, R.A.Nizamov, N.D.Nikandrov, V.A.Blautenin va boshqalarning ishlarida talabalar mustaqil ishini o'quv jarayonini tashkil etish asosiy shakli sifatida amalga oshirish umumdidaktik masalalari ko'rib chiqilgan.

Turli yillarda A.K.Gramseva, G.M.Kodjaspirova, V.I.osmonovskiy va boshqalar tomonidan mustaqil ta'lim va mustaqil tayyorgarlikni kasbiy faoliyat uchun ahamiyati haqida tadqiqot ishlari alohida qiziqish tug'atadi. Ushbu tadqiqotlarda talabalarining mustaqil ta'lim yo'llari, ularda mustaqil ta'lim ko'nikmalari va usullarini o'rganishni shakllantirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Mustaqil ishlarni faollashtirish masalalari bo'yicha nashr etilgan maqolalar e'tiborga loyiq. Bu ishlarda